

Mediemyndigheten

Vår visuella kultur – hur bilder visar, förvanskar och förför

Vår visuella kultur – hur bilder visar, förvanskar och förför

Vi omges av bilder som påverkar hur vi uppfattar världen och oss själva. Med hjälp av modern teknologi kan vi enkelt både ta del av och skapa egna bilder. De hjälper oss att förstå sådant vi aldrig sett med egna ögon, som dinosaurierna eller hur det såg ut under istiden. Samtidigt formar bilder våra föreställningar genom att återkommande visa upp vissa ideal, normer och sätt att vara.

Bild 1

Bildkälla: Pixabay.

Text: Vår visuella kultur – hur bilder visar, förvanskar och förför.

Text: Elin Jönsson och Elisabet Jonsved.

Redaktör: Helena Dal.

Omslagsfoto: Pixabay.

Form: Intellecta.

Utgivare: Mediemyndigheten 2025.

Introduktion

Medie- och informationskunnighet (MIK) omfattar kunskaper som är nödvändiga för att kunna ta till sig tillförlitlig information, bilda åsikter och göra sin röst hörd. Att förstå mediernas roll i samhället, kunna analysera och kritiskt värdera information och budskap handlar inte bara om text utan i högsta grad om bilder. Vi omges av bilder och visuella intryck. Vi har dessutom tillgång till enkel och snabb teknologi som vi kan använda för att kommunicera och framställa egna bilder.

Bilder hjälper oss att förstå världen och skapa mening. Ofta har vi en klar föreställning av hur något ser ut, även om vi aldrig upplevt eller sett det själva. Vi vet exempelvis hur det ser ut på mars trots att någon människa aldrig åkt dit, eller hur istiden såg ut, även om det var långt innan någon nu levande människa fanns. Vi kan även se hur ett barns hjärta slår i livmodern tack vare teknologi som ultraljud. Vår förståelse av dessa saker bygger bland annat på bilder.

Bilder kan också vara med och skapa föreställningar om hur saker "bör se ut". Ser vi upprepat bilder på ljushyade människor i olika sammanhang eller bilder på smala släta kroppar kan detta påverka hur vi tänker om andra människor och om oss själva. Bilder formar på så sätt vår syn på världen och de har därmed också kraften att styra våra tankar på olika sätt. Bilder vi möter förmedlar något – de kan undervisa oss, underhålla oss, väcka våra känslor, få oss att köpa något, övertyga oss eller påverka hur vi tänker och tycker.

Idag kan vem som helst skapa och sprida bilder på internet, och det är ofta svårt att avgöra vad syftet med bilden är, eller var den har sitt ursprung. Generativ AI kan skapa bilder av händelser som aldrig inträffat och det blir därmed ännu viktigare att vi granskar och ifrågasätter de bilder vi ser.

Materialet består av:

- En bildpresentation
- Lärarmanus
- Praktisk uppgift: Bildanalys - Gör en tankekarta

Detta lärarmanus är tänkt att fungera som ett stöd till dig som lärare. Det innehåller beskrivningar av bilderna som visas i bildpresentationen, fakta kring samma bilder och frågor som du kan diskutera med din klass.

Målgrupp

Materialet riktar sig till elever i grundskolan från årskurs 7 och gymnasiet.

Tidsåtgång

Bildpresentationen tillsammans med den praktiska uppgiften är tänkt att ta cirka en till två lektionstimmar i anspråk. Materialet fungerar fristående men kan också användas som en introduktion till Mediemyndighetens övriga material om bildspråk.

Syfte

Syftet med materialet är att ge eleverna en introduktion till hur bilder omkring oss är med och formar vår syn på världen. Eleverna får möjlighet att reflektera över hur bilder kan påverka våra tankar, känslor, samtal och handlingar. Att förstå kopplingen mellan bilder och våra föreställningar är ett viktigt steg i att utveckla kritiskt tänkande.

Bild 2

Bildkälla: Pexels/Pixabay/Shutterstock

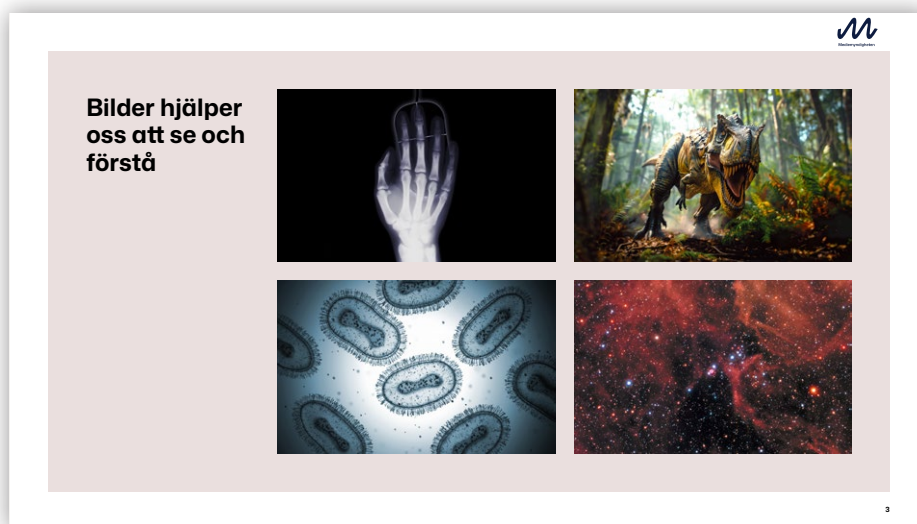
Text: Vi omges av bilder och visuella intryck.

Diskussion: Tänk på en vanlig dag. I vilka olika sammanhang, vid vilka tidpunkter och på vilka olika platser under dagen möter ni bilder? Vad är det för typ av bilder? Hur ofta använder ni mobilens kamera? Vad gör ni med bilderna som ni fotograferar?

Kommentar: Man kan säga att vi lever i en visuell kultur. Det innebär att vi omges av mängder med bilder och visuella intryck. Vi har också tillgång

till lättanvänd teknologi som låter oss skapa egna bilder och dela dem med andra. Bilder vi möter vill oss någonting – undervisa oss, underhålla oss, väcka våra känslor, få oss att köpa något, informera oss eller påverka hur vi tänker och tycker.

Bild 3

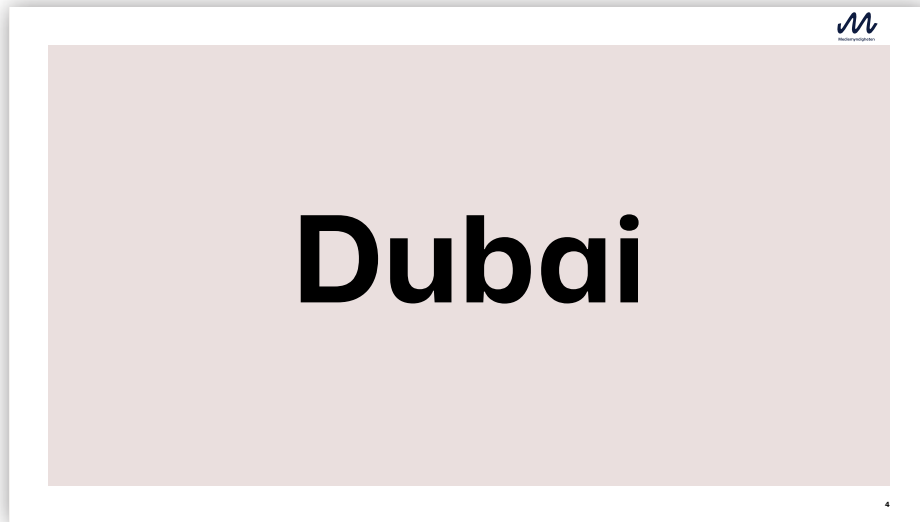
Bildkälla: Pixabay/NASA/iStock.

Diskutera: Vad ser ni på dessa bilder? Vad har dessa bilder gemensamt? På vilka sätt hjälper dessa bilder oss att förstå något? Vilken typ av teknologi behövs för att framställa bilder som dessa? Kan ni komma på fler teknologier som uppfunnits för att skapa bilder, synliggöra något eller för att förstärka människans synförmåga?¹

Kommentar: Bilder är ett viktigt sätt att få kunskap. Genom teknologi kan människan skapa bilder av sådant som vi annars inte skulle kunna se. Ofta har vi en tydlig idé om hur olika saker ser ut utan att vi sett dem i verkligheten. Vi vet exempelvis hur en supernova ser ut och hur dinosaurierna såg ut trots att det var miljoner år sedan de dog ut. Vi kan också se om ett ben är brutet inuti kroppen tack vare teknologi som röntgenkameran. Även små beståndsdelar som celler och virus har vi en föreställning om genom teknologi som mikroskop. Vår kunskap om dessa fenomen bygger på bilder vi sett. Dessa bilder påverkar hur vi ser och upplever världen.

¹) Exempel: kikare, glasögon, kameran, projektor, overheadapparat, teleskop, VR-glasögon, AI-bildgeneratorer, Photoshop, kopiator.

Bild 4

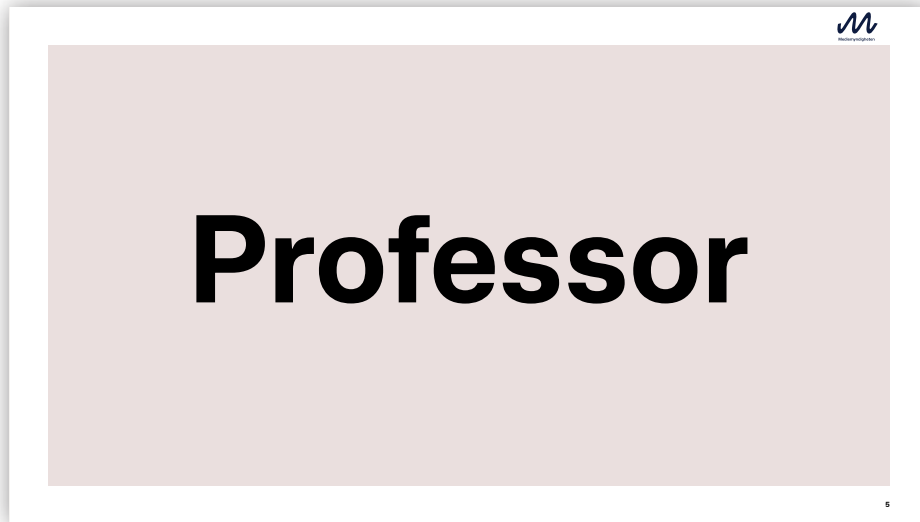
Text: Dubai.

Innan du visar texten för eleverna: Berätta att de ska få se ett ord och du vill att de ska lägga märke till de första bilderna som dyker upp i deras tankar. De ska inte tänka för länge, de spontana bilderna är de intressanta.

Diskussion: Vilka bilder dök upp i tankarna? Varför tror ni att just de bilderna dök upp? Påminner era föreställningar om varandras eller är de helt olika? Var tror ni att de olika bilderna/föreställningarna kommer ifrån?

Kommentar: Dubai är ett av sju emirat som utgör landet Förenade Arab-emiraten på den arabiska halvön. Oavsett om vi har varit där eller inte kan vi ha föreställningar om platsen; hur vi tror det ser ut i Dubai och hur människor lever där. Prata om var föreställningarna eller de mentala bilderna kan tänkas komma ifrån. Är det från någon reklam, film, sociala medier eller annan framställning? Någon i klassen kanske har varit i Dubai. Hur skiljer sig i så fall de föreställningar hen har från de föreställningar klasskamraterna, som inte har varit där, har?

Bild 5

Text: Professor

Gör samma sak här; innan du visar texten för eleverna berättar du att de ska få se ett ord. Du vill att de ska lägga märke till de första bilderna som dyker upp i deras tankar. De ska inte tänka för länge, de spontana bilderna är de intressanta.

Diskutera: Vilka bilder dök upp i tankarna? Vem ser ni framför er? Vad har hen för kön? Vilket utseende? Vilken ålder? Hur är hen klädd? Varifrån kommer dessa inre bilder? Varför tror ni att just de bilderna dök upp? Påminner era föreställningar om varandras eller är de helt olika?

Kommentar: Kategoriseringar av människor som exempelvis "professor" skapar föreställningar i våra tankar (inre bilder) om vi upprepat möter samma typ av bilder kopplat till titeln professor. Även andra typer av generella beskrivningar såsom "bibliotekarie", "gammal", "muslim", "kristen" eller "homosexuell" kan skapa föreställningar och inre bilder. Dessa mentala bilder hänger tätt ihop med de bilder som florerar i vårt samhälle och bidrar på så sätt till att skapa vår föreställningsvärld.² Det är därför viktigt att reflektera över hur människor är representerade i bild och inte minst: Vilka bilder ser vi inte?

2) Författaren Chimamanda Ngozi Adichie beskriver i en TED talk-föreläsning hur hennes egen föreställningsförmåga präglats av de bilder och berättelser som hon fått ta del av under sin uppväxt: "The danger of the single story" (Faran med bara en enda berättelse). <https://www.youtube.com/watch?v=D9lhs24Ize-g&t=51s>

Bild 6

Bilder är tätt sammankopplade med hur vi tänker

De påverkar våra förväntningar på exempelvis människor vi möter eller platser vi aldrig besökt.

6

Text: Bilder är tätt sammankopplade med hur vi tänker – de påverkar våra förväntningar på exempelvis människor vi möter eller platser vi aldrig besökt. Detta påverkar i sin tur hur vi ser på oss själva.

Kommentar: Som vi konstaterat är våra tankar fyllda av bilder – föreställningar om världen och människor som finns i denna värld. Vi kan kalla dem ”inre” bilder eller ”mentala” bilder. Dessa påverkar i sin tur hur vi ser på oss själva i relation till människor och platser. Om vi exempelvis omges av bilder på människor med ljus hud kan det skapa föreställningar om att den normala människokroppen ska vara ljushyad och att allt annat kan vara ”avvikande/fel”. Det gör även att vi kan uppleva att vi själva är ”fel” eller ”rätt”. Avsaknaden av bilder påverkar också vårt tänkande – om vissa människor, platser och fenomen osynliggörs, får vi svårare att föreställa oss dem.

Bild 7

Bilder är tätt sammankopplade med hur vi tänker

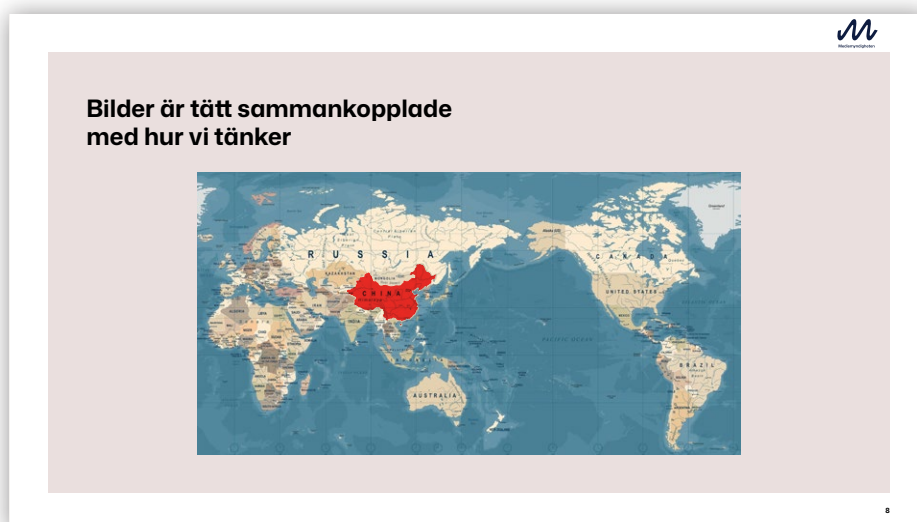

7

Bildkälla: Shutterstock/illustratör Dikobrazily.

Kommentar: Vi är vana vid att se jorden avbildad på det här sättet. Även om jorden är rund visas kartor av praktiska skäl oftast som platta, som på bilden. Den här typen av världskarta kallas Mercators projektion. Den är särskilt bra för navigation, men storleken på länderna återges inte korrekt. Länder nära polerna ser större ut eftersom jordens runda form ”plattas ut” på en tvådimensionell bild. Detta gör att vår föreställning av världen kan bli skev då ländernas proportioner inte stämmer.³ Är Grönland verkligen lika stort som Kanada? Och är Sverige verkligen så mycket större än Italien?

Bild 8

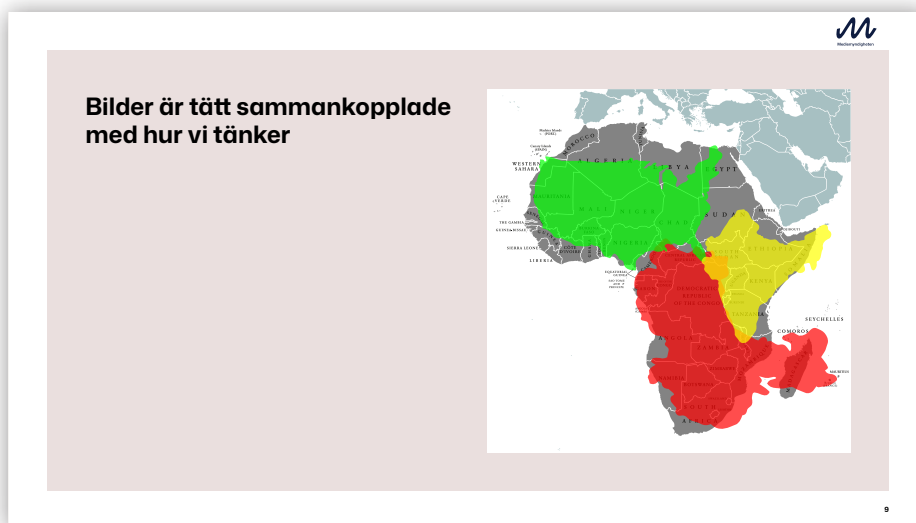
Bildkälla: Shutterstock.

Diskutera: Vad är det som skiljer den förra kartbilden från denna? Kan ni orientera er i kartan? Varför är vi som är uppvuxna i Sverige eller övriga “västvärlden” mer vana att se den tidigare kartbilden av världen? Vad händer med det vi är vana att kalla öst och väst?

Kommentar: Här ser vi också en platt världskarta. Men troligtvis tar det några sekunder extra för de flesta av oss att orientera oss i den här kartan av världen. Det rödmarkerade landet är Kina. Med denna världskarta är det lättare för oss i “västvärlden” att förstå varför Kina har kallats Mittens rike.

3) <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/03/25/varldskartan-forvranger-var-verklighetsuppfattning>

Bild 9

Bildkälla: Shutterstock/S Peter Hermes Furian. Färgfält: Elin Jönsson och Elisabet Jonsved.

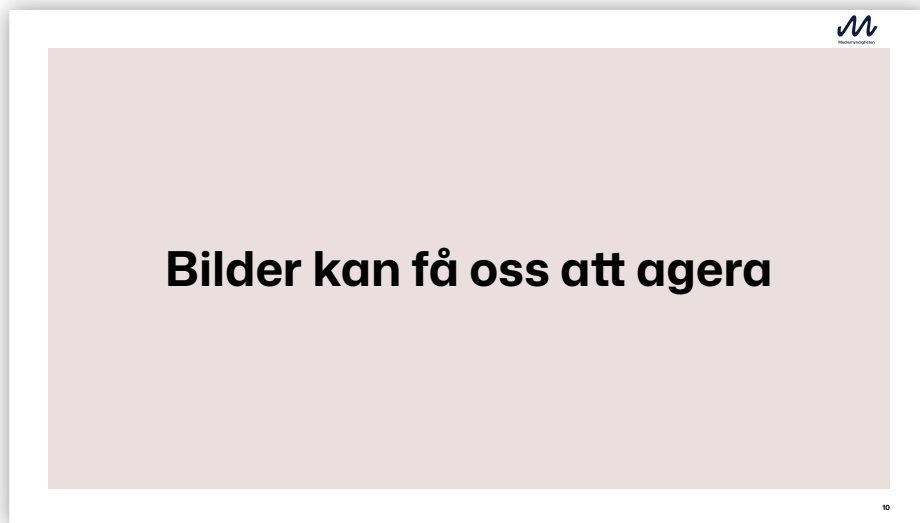
Diskutera: Kan ni urskilja vilka tre länder som är placerade i Afrika? Stämmer ländernas proportioner överens med de föreställningar ni har om ländernas olika storlekar? Om inte, var det något land som ni trodde var större? Eller mindre? Varför tror ni att ni har tänkt så?

Kommentar: Här ser vi den afrikanska kontinenten. De tre färgade ytor representerar den egentliga storleken på tre olika länder utanför Afrika. Dessa tre länders konturer är placerade i Afrika för att det ska vara möjligt att jämföra storleken på länderna i förhållande till den afrikanska kontinenten.⁴ Länderna är USA (grönt), Indien (gult) och Kina (rött). Våra föreställningar om ländernas storlek kan även påverkas av andra faktorer såsom vilket världspolitiskt utrymme de har, hur ofta det rapporteras om länderna i media eller hur mycket populärkultur vi får ta del av från ett visst land. Hur mycket innehåll vi konsumerar i sociala medier om olika länder, hur många vi känner som kommer från ett särskilt land eller om vi har besökt ett visst specifikt land är också faktorer som spelar roll.

Dessa exempel visar hur våra tankar och föreställningar påverkar hur vi upplever och avkodar bilder. Men också tvärtom; ser vi alltid samma sorts världskarta inverkar det på hur vi tror att världen ser ut och därmed även hur vi ser på vår egen status i världen. Resonemanget att bilder har inflytande på vårt sätt att tänka följer genom hela materialet.

4) <http://www.vagabond.se/artiklar/artiklar/20151125/12-kartor-som-kommer-att-forandra-din-syn-pa-varlden/>

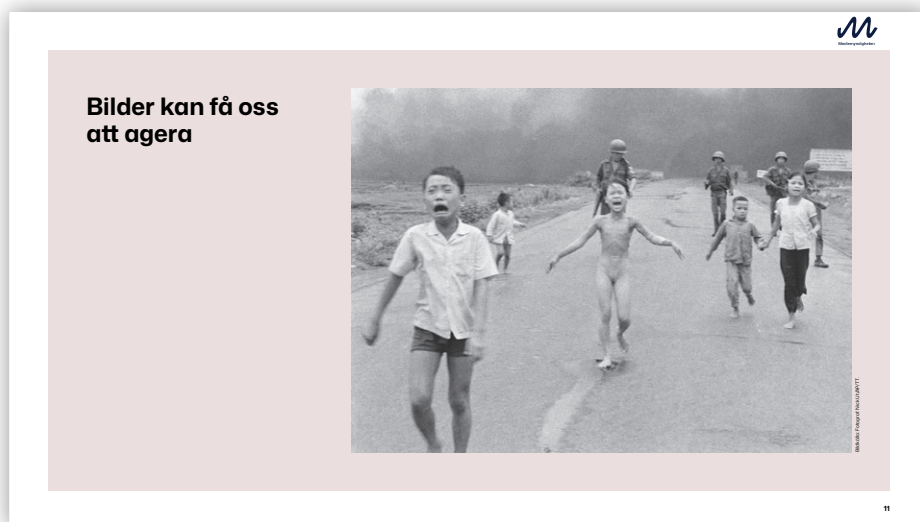
Bild 10

Text: Bilder kan få oss att agera

Kommentar: Vi har konstaterat att bilder påverkar hur och vad vi tänker om världen. Vi ska nu titta på fyra exempel som fått människor att handla på olika sätt - två av bilderna har fungerat som en gemenskapande kraft och två av bilderna har använts som ursäkt för grova brott mot medmänniskor.

Bild 11

Bildkälla: Fotograf: Nick Ut/AP/TT.

Diskutera: Vad ser ni på bilden? Känner ni igen det här fotografiet? Vet ni vad det är för händelse som fotot skildrar?

Kommentar: Här ser vi ett svartvitt fotografi från 1972 som visar en händelse från Vietnamkriget. På bilden ser vi fem springande barn på en väg, de har alla förskräckta miner. Bakom dem syns fyra militärklädda män med hjälmar och vapen. I bakgrunden ser vi bara ett stort moln eller dis.

Fotografiet är taget av Nick Ut och belönades med Pulitzerpriset. Bilden blev en symbol för fasorna i Vietnamkriget. Den nakna flickan heter Phan Thi Kim Phuc och var nio år gammal när hennes by Trang Bang drabbades av ett napalmanfall. Fotografiet väckte en stark opinion på 1970-talet, då det publicerades och spreds via många olika mediekkanaler. I USA och i flera andra delar av världen inleddes omfattande protester mot USA:s inblandning i Vietnamkriget. Många menar att fotografiet, tillsammans med den efterföljande opinionen mot det våld som civilbefolkningen utsattes för, bidrog till att påskynda fredsprocessen.⁵

Bild 12

Bildkälla: Fotograf: Daniel Roland/AFP/TT, Konstnärer: Justus Becker och Oguz Sen.

Diskutera: Känner ni igen motivet som gatumålningen visar? Från vilket sammanhang?

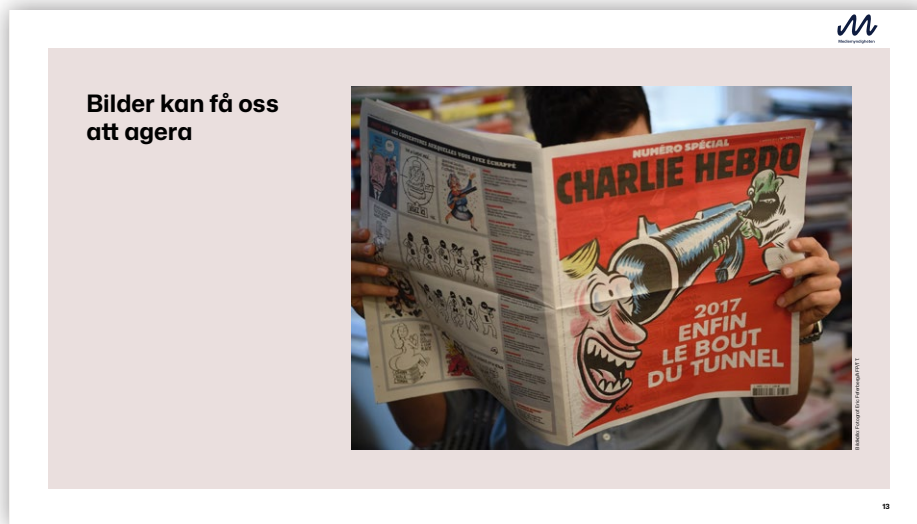
Kommentar: Bilden visar en målning av konstnärerna Justus Becker och Oguz Sen. Målningen skapades på en mur i Frankfurts hamn 2016 och är en gestaltning av ett fotografi föreställande den drunknade syrianska pojken Alan Kurdi.

Originalbilden är tagen av fotografen Nilufer Demir. År 2015 dokumenterade han en liten pojke som ligger på magen med huvudet ner i sanden vid ett vattenbryn. Pojken är en av alla de människor som drunknat på Medelhavet i ett försök att fly från krig och konflikt.⁶ Bilden fick stor spridning både i Sverige och internationellt. "Fotografiet väckte ett starkt engagemang i Sverige och bidrog till något som närmast kan beskrivas som en folkrörelse. Många började engagera sig ideellt för att hjälpa de flyktingar som anlände under den så kallade "flyktingvågen" 2015.⁷

5) [Phan Thi Kim Phuc - Wikipedia](#)
Ikoniska "Napalmflickan" som förändrade världen - Medierna | Sveriges Radio
Bilden som ändrade ett liv och ett krig - DN.se
6) <http://time.com/4162306/alan-kurdi-syria-drowned-boy-refugee-crisis/>
7) <https://www.svd.se/bilden-pa-alan-paverkade-varlden>

I en studie om effekterna i kölvattnet av bilden på pojken framhåller författarna att vi har lättare att känna empati för en enskild individ än för en grupp. Om individen dessutom påminner oss om någon vi känner, eller har en berättelse vi kan identifiera oss med, väcker det ofta ett starkare medlidande. Hur skulle denna vetenskap kunna användas emot oss? Vilka bilder används för att tvärtom få oss att känna mindre empati eller ingen alls?⁸

Bild 13

Bildkälla: Fotograf: Eric Feferberg/AFP/TT.

Kommentar: Här ser vi ett fotografi på en person som läser det franska magasinet Charlie Hebdo.⁹ Charlie Hebdo tvekar inte att publicera provokativa teckningar och texter. Tidningens satiriska illustrationer riktar ofta kritik mot politiska rörelser, religioner och världsledare.¹⁰ År 2015 utsattes redaktionen för en dödlig terroristattack som svar på publiceringen av karikatyler som uppfattades som kränkande mot islam. Sammanlagt miste tolv personer livet i attentatet.¹¹

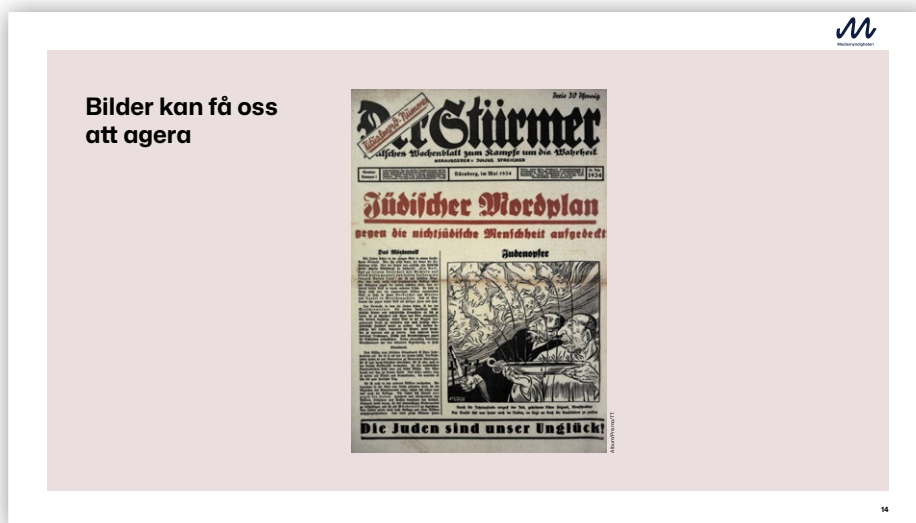
8) <http://www.pnas.org/content/114/4/640.full>

9) Tidningens omslagstext översatt från franska: "Äntligen slutet av tunneln"

10) [Charlie Hebdo – Journal satirique, laïque et joyeux](#)

11) <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/massakern-i-paris-detta-har-hant>

Bild 14

Bildkälla: Album/Prisma/TT.

Kommentar: Här ser vi en framsida av den grovt antisemitiska tabloid-tidningen Der Stürmer som började ges ut 1923 i Tyskland. På framsidans högra del ser vi en illustrerad bild i svartvit färg. Ovanför bilden ser vi en rubrik i rött typsnitt. Rubriken lyder: "Judisk mordplan mot icke-judisk mänsklighet avslöjad". I nazismens propaganda var ett antisemitiskt huvudbudskap att judar ingick i en världsomspännande konspiration mot den "ariska" befolkningen.¹²

På bilden ser vi två män. Den ena håller i ett fat och den andra håller i en kniv med nedfläckt knivblad. Båda männen är tecknade som grova karikatyrer. De har mörkt hår, stora näsor och öppen mun. Snett ovanför männen ser vi ljusa barnkroppar med blont hår. Från kropparnas halsar rinner det vätska ner i det fat som den ena mannen håller i. Vätskan har samma färg som fläckarna på knivbladet. Bilden återger två hotfulla och mordiska män. Bildtexten och den stereotypa framställningen av männen skapar gemensamt en bild av "juden", (i betydelsen "alla judar"). Figurerna framställs som ett livsfarligt hot mot det föreställda "vi:et" (våra barn), som blir oskyldigt mördade. Illustratören Philipp Rupprecht skapade tusentals grovt antisemitiska bilder som spreds genom Der Stürmer, han illustrerade även antisemitiska barnböcker. Efter andra världskriget dömdes han till tio års straffarbete.¹³

Brottet hets mot folkgrupp regleras både i brottsbalken och i Tryckfrihetsförordningen¹⁴ samt Yttrandefrihetsgrundlagen¹⁵. Brottet hets mot folkgrupp tillkom efter andra världskriget som en följd av erfarenheterna av den ovan nämnda typen av hatpropaganda, vilken successivt avhumaniserade en hel grupp och ledde till förändrade perspektiv och normer. Det har skett successiva skärpningar av lagen, år 2002 inkluderas även hets mot grupper av personer på grund av sexuell läggning.¹⁶ Sedan 2019 innefattar lagen även könsöverskridande identitet.¹⁷

12) <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/sturmer.htm>

13) <http://www.holocaustresearchproject.org/holoprelude/dersturmer.html>

<https://bildersmakt.se/vanliga-antisemitiska-bilder-och-forestallningar-i-samtiden>

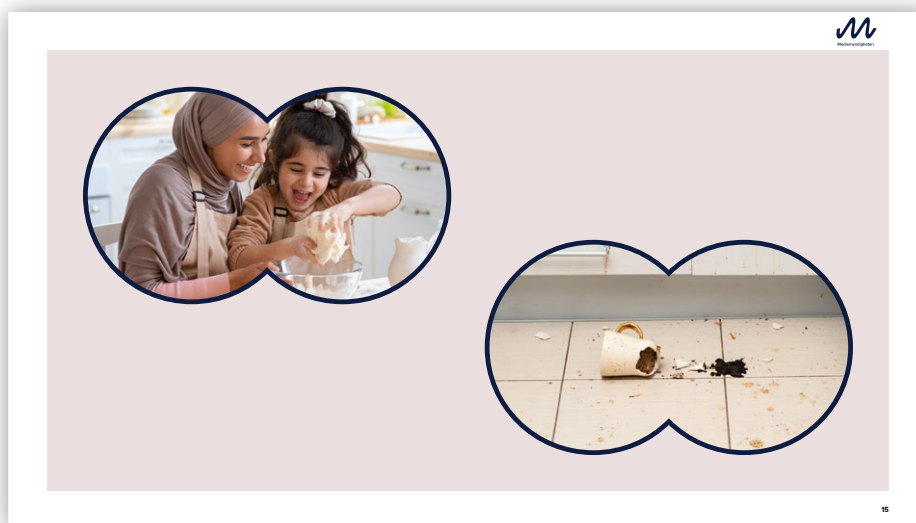
14) Tryckfrihetsförordning (1949:105) | Sveriges riksdag

15) Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469) | Sveriges riksdag

16) Regeringen, Lagar&förfordningar

17) Andrade mediegrundlagar - Regeringen.se

Bild 15

Bildkälla: Shutterstock, Bildmontage: Elin Jönsson och Elisabet Jonsved.

Kommentar: Vi möter dagligen tusentals bilder i olika sammanhang och i olika former – fotografier, memes, illustrationer, AI-genererade bilder och grafiska bilder. Bilder vill oss något; lära oss, roa oss, få oss att känna olika känslor, få oss att köpa vissa saker, argumentera med oss eller få oss att tänka och tycka på ett visst sätt.

En bilds förmåga att kommunicera och visa upp något kan liknas vid att titta genom en kikare. Avsändaren av en bild håller i kikaren framför våra ögon och styr vår blick – Se dit! Titta på detta sätt! Kolla vad som händer där! Ibland är det vi i egenskap av avsändare som styr andras blick. Bilden av en vuxen och ett barn som bakar tillsammans, i kontrast till bilden av en trasig kopp på köksgolvet, illustrerar hur en kamera eller kikare kan rikta fokus mot olika detaljer i samma rum – och därigenom skapa två skilda berättelser om vad som sker i köket. Prova att forma händerna framför ögonen som en kikare. Se dig om i rummet du befinner dig i och prova hur du kan rikta uppmärksamheten och på så sätt presentera rummet på två helt olika sätt.

Med generativ AI kan fotografiliknande bilder skapas av skeenden som aldrig hänt eller saker som inte finns. Med sådana bilder i omlopp blir det ännu viktigare att vi kritiskt granskar de bilder vi möter. I många fall har avsändaren goda intentioner, men vi behöver ändå utveckla en vana att ställa kritiska frågor till de bildbudskap vi möter. Metaforen med kikaren kan vara hjälpsam att använda när vi navigerar i bildflödet. Vem riktar min blick? Åt vilket håll och på vilket sätt? Vad utelämnas i kikarsiktet?

Bild 16

Sammanfattning

Bilder är sammankopplade med hur vi tänker

- De skapar föreställningar om världen, både kring sådant vi kan se men också sådant vi egentligen inte kan se.
- De kan påverka våra förväntningar på omgivningen och andra människor.

Bilder kan få oss att agera

- De kan laddas med politisk kraft som kan påverka hur vi väljer att agera.

16

Text: Sammanfattning

Bilder är sammankopplade med hur vi tänker

- De skapar föreställningar om världen, både kring sådant vi kan se och sådant vi egentligen inte kan se.
- De kan påverka våra förväntningar på omgivningen och andra människor.

Bilder kan få oss att agera

- De kan laddas med politisk kraft som kan påverka hur vi väljer att agera.

Bild 17

Tänk dig att varje bild du ser är som att titta genom en kikare – det är någon annan som håller i den och visar dig vad de vill att du ska se.

Fråga dig själv:

- Vem riktar min blick?
- Vad vill de att jag ska fokusera på – och vad visas inte?
- Hur påverkar det mitt intryck eller mina känslor?

17

Bildkälla: Pixabay.

Text: Tänk dig att varje bild du ser är som att titta genom en kikare – det är någon annan som håller i den och visar dig vad de vill att du ska se.

Fråga dig själv:

- Vem riktar min blick?
- Vad vill de att jag ska fokusera på – och vad visas inte?
- Hur påverkar det mitt intryck eller mina känslor?

Bild 18

Praktisk uppgift

Bildanalys – gör en tankekarta med bilder (pdf)

18

Text: Praktisk uppgift: Bildanalys – gör en tankekarta med bilder